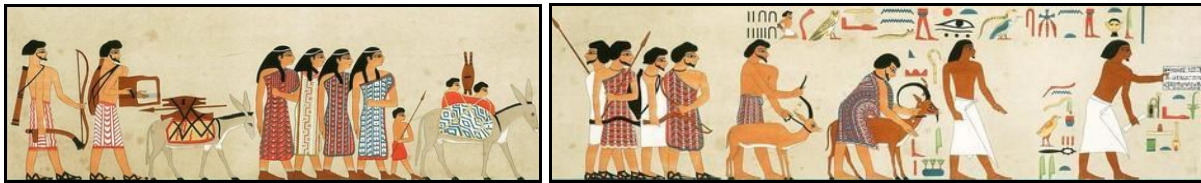

32. fejezet

Melléklet 1

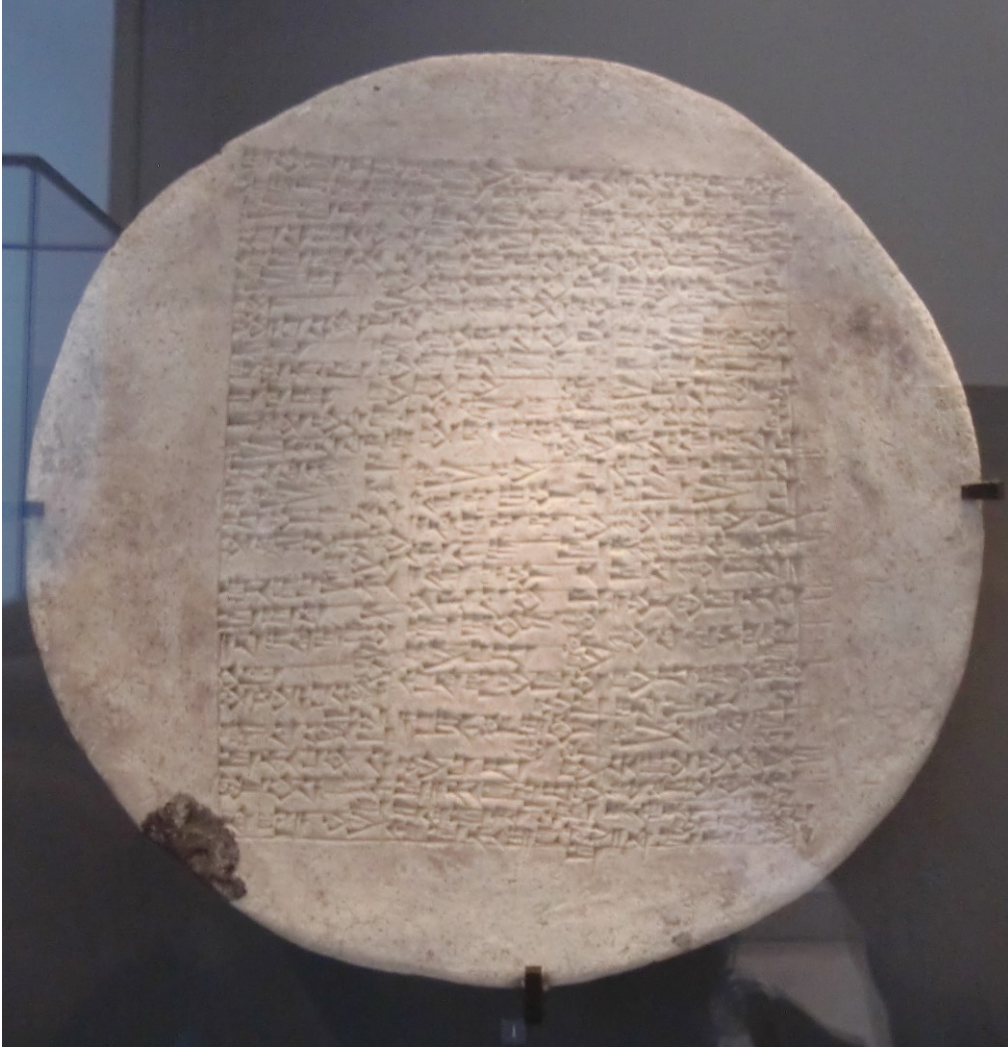
József egyiptomi éveit a hükszosz koral hozzák összefüggésbe a kutatók, a következők miatt:

- a.) A bibliai kronológia szerint József éppen a hükszosz fáraók uralkodása idején került az egyiptomi birodalomba.
- b.) *I. Móz. 39:1* külön kiemeli, hogy Potifár, a testőrparancsnok,- akihez József került rabszolgaként - „egyiptomi” származású volt, mintha ez nem lett volna általános ebben az időben. (Említi még *1 Móz. 39,2* „egyiptomi ura”; és az *1 Móz. 39,5* Pótifár - „egyiptomi ember” - kiemelés tőlem - a Szerző.)
- c.) A modern kori feltárások szerint a XII. dinasztiatól kezdődően és a hükszosz uralom alatt mindvégig jelentős volt a nyugati-sémi népek bevándorlása a Nílus -Deltába.
- d.) *I. Móz. 45:10* szerint Gósen földje közel volt a korabeli fővároshoz, ami Avariszt figyelembe véve teljesen helytálló leírás. Gósen földjét máshol a Biblia Czoán, vagyis Avarisz mezejének is nevezi (*Zsolt. 78:12,43*), ami szintén ugyanezt az állítást erősíti.
- e.) Jakob-her (jelentése: Jákob-hegye) hükszosz uralkodó neve egybecseng Jákob pátriárka nevével. (A névazonosság ez esetben nem jelent személyazonosságot.)
- f.) *I. Móz. 46:29; 50:9* – Nem ismerjük ló háziasítását a hükszosz kort megelőzően Egyiptomban. A mai napig a legkorábbi lovas temetkezés Egyiptomban épp Avariszból került elő. Avariszban egy 10 000 nm² -es, szíriai típusú palota feltárása során bukkantak a lótemetkezésre. Az 5-10 év közötti kancát nem harci szekerek vontatására, hanem tenyésztésre használhatták. Feltehetően Hian (Jannasz) hükszosz uralkodó kedvenc állata lehetett.¹

Sémíták érkeznek Egyiptomba a XII. dinasztia idején (Beni Hasan; Khnumhotep kormányzó sírja). (Carl Richard Lepsius 1810-1884; Free-Images.com) Egy Abisa nevű beduin törzsfőnök látogatása a kormányzó házában.² (A festmény felirata említi a csoport vezetőjének a nevét (Abisai) a csoport létszámával - 37 fő – együtt.)³ (Joan Fletcher szerint a feliratban szerepel 'az egy idegen ország urai' kifejezés és a képen látható idegeneket (a nomád ámuakat) nyers grafit kereskedőknek ill. a hükszoszoknak tartja. A grafitot a szépségszerző termékekhez használták Egyiptomban. (Lásd. J. Fletcher Egyiptom története 2. rész (film))

Kérdéses, hogy Abisai (Abishai) kapcsolatba hozható e Ábráhámmal. Az Abisái név jelentése: *Atyám ajándék; az ajándék a jómód atyja; a gazdagság forrása; az akarat Atyja; akaraterős*⁴. Ábrám nomád törzsfőnök volt és nagyon gazdag. Ábrám Kr. e. 1951-ben született és 75 éves korában hagyta el a mezopotámiai Háránt (*1 Móz. 12,4*) vagyis Kr. e. 1876-ban. (Ekkor hívta el az Úr Ábráhamot (*1 Móz. 12,1-4*)). „*Mégis nagy csapat indult útnak Mezopotámiából. Ábráhámnak hatalmas nyájai és csordái voltak – a Kelet kincsei -, valamint sok szolgálja és felügyelője.*”⁵ Ábrám Háránban cselédekre tett szert (*1 Móz. 12,5*). Kánaánba (*1 Móz. 12,5*), majd Egyiptomba (*1 Móz. 12,10*) ment az éhség miatt.

Ábrahám korával kapcsolatban árulnak el részleteket az ókori Mári városából származó szövegek, amelyek az akkori élet minden aspektusába betekintést nyújtanak. Ez a felirat két város erődítményrendszerét és öntözőrendszereit rögzíti. (Jahdun-Lim feliratkorongja (kb. Kr. e. 1800), Szíria, Mári; Párizs, Musée du Louvre) (Fotó: SG)

Ábrahám 86 éves korában született Ismael,- Hágártól, vagyis Kr. e. 1865-ben (1 Móz. 16,16; 17,24-26). Hágár Szárainak Ábrahám feleségének Egyiptomból való szolgálója volt*¹ (1 Móz. 16,1). Ábrahám és családja Ismael fogantatása és születése előtt már 10 éve letelepedett Kánaánban, mely akkor elámi fennhatóság alatt állt (1 Móz. 14,1-5). *„Vevé tehát Szárai, Ábrám felesége az Égyiptombeli Hágárt, az ő szolgálóját, tíz esztendővel azután, hogy Ábrám a Kánaán földén letelepedék, és adá azt Ábrámnak az ő férjének feleségül. És béméne Hágárhoz, és az fogada az ő méhében; ez pedig a mint látta, hogy terhes, nem vala becsülete az ő asszonyának ő előtte.”* 1 Móz. 16,3-4 **Egyiptomban tehát Ábrahám Kr. e. 1876 -ban**

*¹ „Lehet, hogy Ábrám akkor szerezte Hágárt, aki később rabszolga-felesége lett, amikor „eladta” a feleségét, Szárajt (16:1-2).” (KIA – virtuális Mózes első könyve Allen P. Ross) „Mikor megláták őt a Faraó főemberei, magasztalák a Faraó előtt és elvívék az asszonyt a Faraó udvarába. **És jól tón érette Ábrámmal**, és valának juhái, ökrei, szamarai, szolgálói, nőtényszamarai és tevéi.” 1 Móz. 12,15-16 A lenyűgözően szép Szárai 66 éves volt akkor, amikor szépségével elbűvölte az egyiptomiakat (1 Móz. 12,4; 17,1; 17,17). „**És lón mikor Ábrám Égyiptomba érkezék, láták az egyiptomiak az asszonyt, hogy az nagyon szép.**” 1 Móz. 12,14 Szárai 90 éves korában (1 Móz. 17,1;17; 18,10; 21,1-3) még mindig nagyon kívánatos asszony volt! (lásd. 1 Móz. 20, 1-13).

lehetett (1865+10év+a terhesség időszaka).^{*2} A Beni Hasán-i falfestményt II. Szenuszer 6. uralkodási évére teszik a kutatók. „*III. Hnumhotep sírkamrájában látható egy szemita sejk karavánja, aki a hieroglif fölirat szerint 'egy idegen ország fejedelme' (→hükszoszok) volt; ez II. Szeszosztrisz (ur. Kr. e. 1897-78) 6. évében megkísérelte, hogy illatszerek^{*3} ellenében bebocsátást nyerjen Egyiptomba*”.⁶ Az egyiptomi kronológiában nincs egyetértés. Egyesek szerint II. Szenuszer uralkodása kb. Kr.e. 1877-1870 (Ian Shaw; Gae Callender); mások szerint kb. Kr. e. 1897-1878 (Rosalie David). Kákosy L. szerint II. Szeszosztrisz Fáraó uralkodott Kr.e.1880-1873 (Lásd Wikipedia – II. Szenuszer) Lucia Gahlin szerint kb. Kr. e. 1880-1874. A KIA kommentár szerint II. Szeszosztrisz uralkodott (Kr. e. 1897-1879). II. Szenuszer „uralkodása a béke és virágzás időszaka volt, amikor a közel keleti kereskedelem különösen gyümölcsöző volt. Uralkodásának idejéből nincsenek katonai megmozdulásokra utaló feljegyzések, helyette megalkotta a fajjumi öntözési rendszert, mely kétségtelenül legnagyobb eredménye volt.”⁷ II. Szenuszer uralkodása elején indított egy kereskedelmi expedíciót a mesésen gazdag Puntba.⁸ „*A Sínai – félszigeten talált feliratok arra vallanak, hogy a fáraó bányászai ott is tevékenykedtek.*”⁹ Elődei I. Amenemhat, I. Szenuszer és II. Amenemhat már korántsem voltak ilyen békések. I. Amenemhat feudális hadsereget vetett be a Deltában az ázsiaiak ellen, majd megerősítette a térséget az „*Uralkodói fal*” nevű erődrendszerrel, az ázsiai betörésekkel szemben.¹⁰ „*Hogy az ázsiaiak ne léphessék át Egyiptom határát...*”¹¹ Núbiával is hadakozott.¹² I. Szenuszer Núbiával háborúzott és kelet felé is gyűlöletet táplált.¹³ II. Amenemhat is küldött hadseregeket Núbiába és az ázsiaiak ellen is csatázott (valószínűleg a Sínai félsziget térségében).¹⁴ II. Szenuszer utódja III. Szenuszer pedig számos hadjáratot indított. „*A király a hatodik, a nyolcadik, a tizedik, és a tizenhatodik évében vezetett hadjáratokat Núbiába, és úgy látszik, ezek a háborúk különösen brutálisak voltak. A núbiai férfiakat megölték, asszonyaikat és gyermekeiket rabszolgaságba vetették, földjeiket felégették, és kútjaikat megmérgezték. Nem sokkal ezután az egyiptomiak újra bányásztak a térségben és kereskedtek a lakókkal, de a feltételek megváltoztak. A 8. és a 16. uralkodási évben a király sztléket állítatott Szemna Uronarti erődjeiben, ahol a déli határ volt. Feliratuk mindenkit emlékeztet Szenuszer győzelmére és megtorlására. Ezt a határvidéket szinte lepecsételték a hatalmas erődökbe rendelt utánpótlással, az örök óránként váltották egymást az őrhelyükön, éberrel figyelve minden mozgást. A 8. uralkodási évben Szemnánál felállított sztlé előírja, hogy egyetlen núbiai se terelhesse át csordáját vagy vezethesse át hajóját észak felé a kijelölt határvonalon.*”¹⁵ „*Szenuszer utolsó – a 19. uralkodási évben indított – núbiai hadjárata hosszú ideig tartott és nem volt különösebben sikeres.*”¹⁶ „*Palesztina ellen is indított legalább egy hadjáratot, miként II. Amenemhat az aamu (ázsiai) nép ellen.*”¹⁷ III. Szenuszer egyik tisztje Khu-sebek sírfeliratában említ egy Sikhem elleni hadjáratot.¹⁸ Egyiptom tehát II. Szenuszer nyugodtabb éveiben befogadóbb lehetett a kelet felől érkező idegenekkel szemben, mint elődei vagy utódja éveiben. II.

^{*2} Az adatot az E. G. White irodalom is megerősíti. „Miután Ábrahám már közel huszonöt évet töltött Kánaánban, az Úr megjelent néki és így szólt: »Én a mindenható Isten vagyok, járj én előttem, és légy tökéletes« A pátriárka tiszteletteljes félelemmel borult arca és az üzenet folytatódott: »Ami engem illet, ímhol az én szövetségem teveled, hogy népek sokaságának atyjává leszel«. E szövetség teljesítésének bizonyosságául nevét, ami eddig Ábrám volt, Ábrahámra változtatta, melynek jelentése: „népek sokaságának atyja”. Szárai neve „Sára” lett, „hercegnő”, »mert«, úgymond - »népek anyjává teszem, nemzetek királyai származnak ötöle« (I.Móz. 17:1-5; 15-16)”. (E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 134. o.) Az idézett szöveg a zárójelben feltüntetett bibliai rész magyarázata. Az I Móz. 17,1 így szól: „**Mikor Ábrám kilenczvenkilencz esztendős vala, megjelenék az Úr Ábrámnak, és monda néki: Én a mindenható Isten vagyok, járj én előttem, és légy tökéletes.**” A közel 25 év az pontosan csak 24 év. 99-24=75 év; 1951-75=1876

^{*3} értékes ajándékokkal, szemfestékekkel (Kákosy László: Az ókori Egyiptom története és kultúrája Osiris Kiadó Bp. 1998. 123. o.)

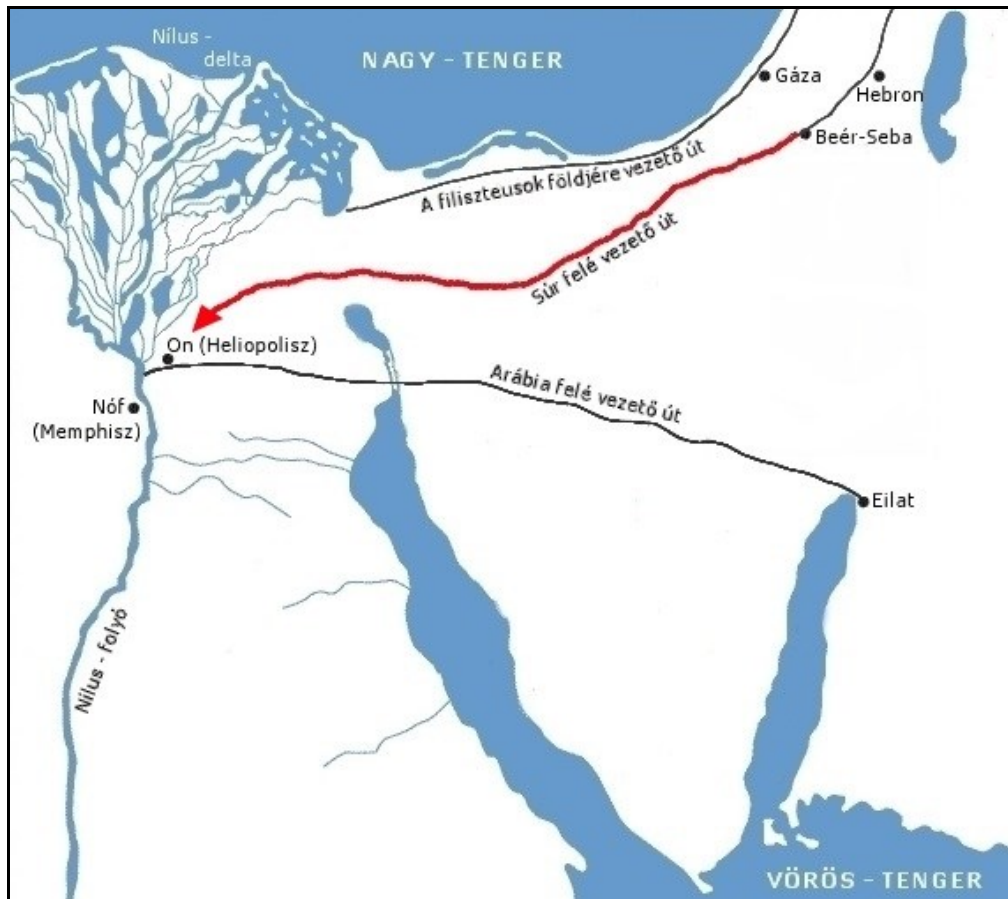
Szenusert első Amenemhathal együtt igazságos uralkodónak tartották. „I. Amenemhetről azt mondták, hogy az országban megszüntette a „bűnt”, visszaszármasztotta azt, amit az egyik város a másiktól elragadott, és arra kényszerítette őket, hogy ne lépják túl saját határaikat. De ugyanezt mondták II. Senwosretről is, aki egy évszázaddal később uralkodott.”¹⁹

A nemzetközi kereskedelem persze teljesen nem szünetelt egyik időszakban sem. „Északon kereskedelmi karavánok jártak – keltek Egyiptom és Szíria között, cédrusra és elefántcsontra cserélve az egyiptomi árukat.”²⁰ „Az egyiptomiak keletiekkel szemben tanúsított idegen gyűlölete már I. Szenusert – aki „Ázsia torkának átvágója” – ként jellemezte magát – uralkodása idején megmutatkozott, és ezt az általános felfogást az úgynevezett átokszövegek is megerősítik.”²¹ E. G. White szerint, amikor Ábrahám Egyiptomban járt: „Abban az időben törvényeket hoztak, melyek megtiltották az egyiptomiaknak az idegen pásztorokkal való érintkezést, barátkozást, evést – ivást. A fáraó szívélyesen bőkezű ajándékokkal bocsátotta el Ábrahámot; azonban megparancsolta neki, hogy távozzon Egyiptomból, mivel további ott tartózkodását nem merte megengedni.”²² „A középbirodalmi Szinuhe-történetben a nomád állattartókról ezt a sommás megállapítást olvashatjuk: „Nincs olyan ijász, aki barátkoznék egy Delta-lakóval. Ki ültethetne papirusznádat egy hegyre?”²³ (Szinuhe története I. Szenusert alatt keletkezett.)²⁴ A megállapítás az egyiptomiak kirekesztő magatartására utal. „A XII. dinasztia királyai a thébai Amont nevezték ki királyi patrónusuknak és védőistenüknek. Thébában a karnaki Amon – templom ekkor vált először nemzeti vallási központtá, és a szomszédos Mut - templomot is alighanem I. Amenemhat építette az istenség társnőjének. Később, az Újbirodalom idején a karnaki komplexum Egyiptom legnagyobb vallási központja lett.”²⁵ A XII. dinasztia és XVIII. dinasztia ebből a szempontból is hasonlóságot mutat egymással. Mindkét korban Amon volt a legfőbb bálványisten.

Ezekon kívül még egy másik bibliai bizonyítékot is szeretnék megemlíteni, amely szerint szintén a hükszosz korra tehető József egyiptomi munkássága.

- Jákób Beersebából ment Egyiptomba családjával (1 Móz. 46,56). Egyiptomba több út is vezetett. Az egyik út a „*filiszteusok földjére vezető út*” amelyet az egyiptomiak a „*Hórusz isten útjának*” neveztek a Földközi – tengerhez közel haladt és rajta keresztül a Sínai félsziget legészakibb részén kelet felől lehetett Egyiptomba jutni. Ettől az úttól délebbre volt „*a Súr felé vezető út*”. Ez az út gyakorlatilag egyből Gósenbe vezetett kelet felől. A harmadik út még délebbre Arábia felől vezetett Onba (Heliopolisz) a Sínai félszigeten keresztül. A legcélszerűbb volt Beersebából az egyiptomi Gósenbe menni a „*Súr felé vezető út*”-on, a másik két út kisebb nagyobb kerülőt jelent. Korábban Ábrahám is a „*Súr felé vezető út*”-at használta mikor Egyiptomba ment Bétel mellől Beersebán keresztül (1 Móz. 12,8-9).

Ábrahám Egyiptomba megye alá (Rajz: SG)

A kutatók azt feltételezik, hogy Ábrahám útja Egyiptomba On felé vagy Cóán felé vezetett.

József elébe ment a családjának fogadására Gósenbe (1 Móz 46,29), itt találkoztak. Gósen földjén ezt mondta József az ő testvéreinek: „*Felmegyek és tudtára adom a Fáraónak, és ezt mondom neki: Az én testvéreim és atyám háznépe, kik Kánaán földjén valának, eljöttek én hozzám...*” 1 Móz. 46,31 A „*Felmegyek*” szót, ha földrajzilag értelmezzük, utalhat arra, hogy a királyi székhely vagy rezidencia a Gósen földjétől északra helyezkedett el. Ebben az esetben tehát a királyi székhely vagy rezidencia lehetett Avariszban. A XII. és a XIII. dinasztia fővárosa *Itj-Taui* („*mindkét föld elfoglalója*”),²⁶ Memphis és a Fajjum torkolatának vidékén fekvő település (erőd) volt.²⁷ A XIV. dinasztia a Delta északnyugati részén lévő *Xoiszban* uralkodott.²⁸ A XV. és a XVI. dinasztia a hükszosz uralkodóké „*Africanus a XVI. dinasztiaát „pásztor (azaz hükszosz) királyok” dinasztiajaként írja le.*” Mások szerint a XVI. dinasztia thébai királyoké volt (Euszebiosz).²⁹ A XVII. dinasztia egyiptomi (thébai) fejedelmeké. A hükszoszok fővárosa *Avarisz* volt, és amint láthattuk a Gósentől északra fekvő királyi székhely a hükszosz korral és uralkodóival hozható leginkább kapcsolatba. Ez szintén azt mutatja, hogy József munkálkodásának idejét a hükszosz uralkodók korára tegyük. A Szentírás szerint a város, amelyben József lakott (I. Móz. 43,17; 24; 26; 44,4;13) közel volt Gósen földjéhez (I. Móz. 45,9-10; 46,28-29). Név szerint pedig ahol József családját Jákóbot és testvéreit letelepítette a Biblia Rameszesz (Avarisz) földjének is nevezi (I. Móz. 47,11). József bölcs kormányzó volt és kétségkívül igen nagy jelentőséggel bírt az a cselekedete, hogy megvette a feltehetően hükszosz Fáraó számára Egyiptom földjét javaikkal és az egyiptomiakkal együtt. József bölcs cselekedeteivel nemcsak az egyiptomi népet, hanem a hükszoszokat is nyilván lekötölte. „*Megvevé azért József egész Egyiptom földét a Faraó részére, mert az Egyiptombeliek mind eladák az ő földjüket, mivelhogy erőt vett vala rajtok az éhség. És a föld a Faraóé lőn.*” 1 Móz. 47,20 Józsefnek ez a tette a következő hükszosz

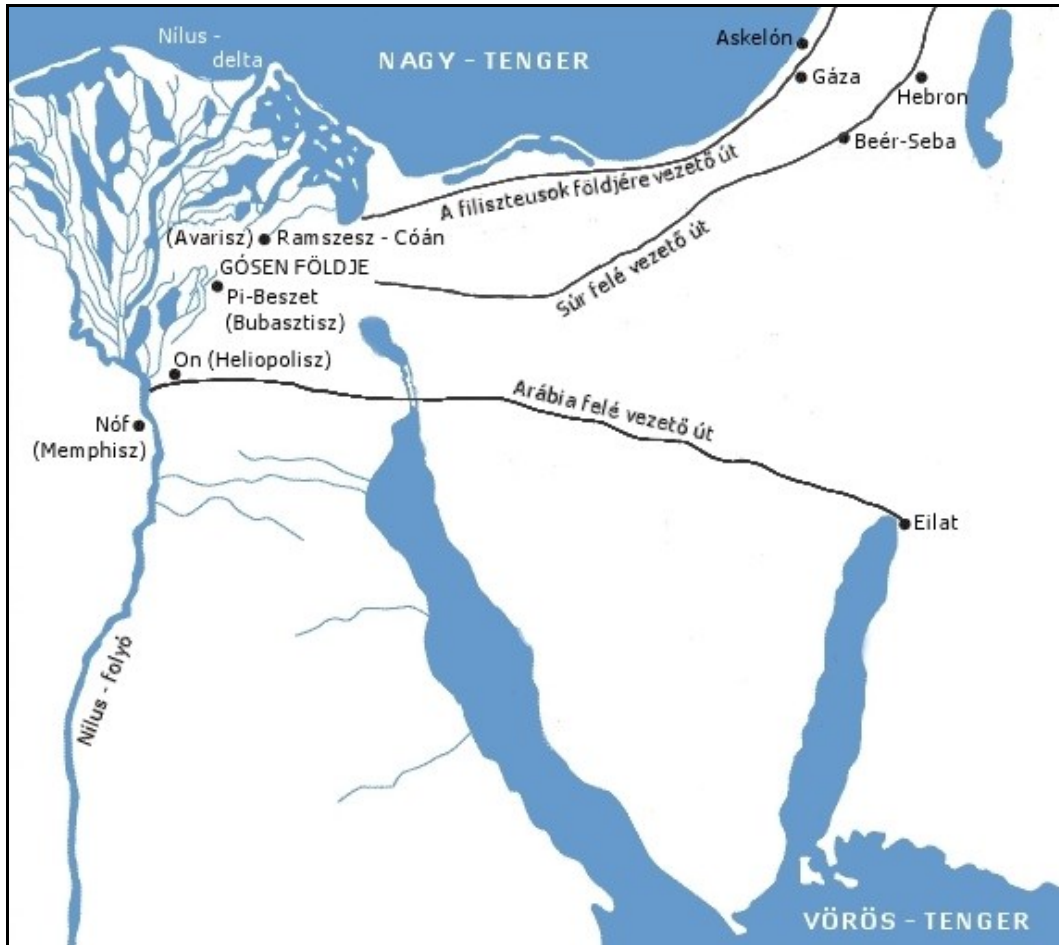
Fáraók hatalmát nagyon megszilárdíthatta, ma úgy mondanánk, hogy „bebetonozta” őket. Hiszen az egyiptomi nép önként mondott le javairól, földjeiről, még szabadságáról is. *„Miért veszszünk el szemed láttára mind magunk, mind földünk? végy meg minket és földünket kenyéren, és mi és a mi földünk szolgálói leszünk a Faraónak; csak adj magot, hogy éljünk s ne haljunk meg, és a föld ne pusztuljon el.”* 1 Móz. 47,19 Így minden a Fáraó tulajdonává vált a papok földjén kívül. A papokat a Fáraó látta el. *„Csak a papok földét* nem vevé meg, mert a papoknak szabott részök vala a Faraótól és abból a szabott részből élnek vala, a mit nekik a Faraó ad vala; annak okáért, nem adák el az ő földjöket.”*^{*4} 1 Móz. 47,22 (* Ez a terület valószínűleg On (Heliopolisz) városát és a hozzá tartozó birtokokat, földeket jelenthette (Lásd.1 Móz. 41,45;50). József honosította meg Egyiptomban azt a rendelkezést is, hogy az egyiptomiak munkáinak javaiból a Fáraóé legyen a termés ötödrésze (1 Móz. 47,24;26).

„Józsefnek a fáraó palotájából áradó befolyása az egész országban érezhető volt és Isten ismerete mindenfelé terjedt.”^{*5} *Az izraeliták is jómódban éltek Egyiptomban; meggazdagodtak és amíg hűek voltak Istenhez, messzeható befolyást gyakoroltak a környezetükre. A bálványimádó papok félelemmel teltek el, amikor látták, hogy Egyiptom szívesen fogadja az új vallást. Ezek Sátánnak a menny Istenével szembeni ellenségeskedésétől indítatva elhatározták, hogy elfojtják a világosságot. A trónörökös nevelését mindig a papokra bízták; így az Istennel szembeni megátalkodott ellenségeskedés szelleme és a bálványimádás iránti buzgalom formálta a jövődő uralkodó jellemét és vezetett a héberekkal szembeni kegyetlenségre és elnyomásra.”*³⁰ (Vagyis a Biblia szerinti „új király”- az idegeneket legyőző thébai uralkodó, aki elnyomta a hébereket a bálványimádás által kialakított jelemmel rendelkezett.)

---

^{*4} Korábban a papok részesültek a földművesek terményeinek legjavából. „A XII. dinasztia uralkodásának elejéről ránk maradt két szerződés; egy nomarchés kötötte a helyi istenségek papjaival. A szerződésekben az áll, hogy a nomarchés „minden földművese termésének zsenegéből” egy részt a papoknak ad. Ha a nomarchés ilyen ígéretet tehetett a papoknak, akkor világos, hogy a nomarchés gazdasága bizonyos mértékig olyan földművesek munkáján alapult, akik saját parcellájukat művelték.” (Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 266. o.)

^{*5} József nagy hatással volt az egyiptomiakra. 110 éves korában halt meg. Ez az életkor megegyezik az egyiptomiak által óhajtott „ideális” ember korával. „több mint harminc forrásszöveg említi, hogy az „igazak” ebben az életkorban költöznek el az árnyékvilágból.” (Grüll Tibor: „Ásó, kapa, Biblia” – áttekintés a bibliai régészet eredményeiről (PDF))

(Rajz: SG)

Amikor József Egyiptomba került akkor az ország a kultúra fellegvárának számított és gazdag volt. „Miután megérkeztek Egyiptomba, Józsefet eladták Potifárnak, a királyi testőrség főhadnagyának, akinek tíz évig maradt a szolgálatában. Nem mindennapi kísértéseknek volt itt kitéve. Mindenfélől bálványimádás vette körül. Az idegen istenek tiszteletének fényét királyi pompa és kora legkultúráltabb népének gazdagsága és műveltsége emelte.”³¹ József idején Ré és Neith^{*6} (hadisten) kultusza virágzó lehetett. A Potifár és Potifera ((On - egyiptomi Junu; görög Heliopolisz) papja, Aszenát apja) név jelentése: *akit Ra (napisten) adott, a napisten ajándéka; a napistennek szentelt ajándék.*³² Az Aszenát (József felesége) név jelentése: *Neith istennőhöz tartozó*³³ mutatja a bálványistennőhöz való kötődést. On (1 Móz. 41,45; 50) városa Ré (napisten) kultuszának ősi központja volt. Itt épült az első naptemplom is. A város kiemelkedő szerepére, napimádására és gazdagságára nevének egyes jelentései is utalnak: *vagyon, erő, nemző erő; gazdagság; nap, a nap városa.*³⁴ A városhoz kapcsolódott a Héliopoliszi teremtésmítosz. József idejében a város papsága a legfelsőbb rendűnek és a legbefolyásosabbnak számított.³⁵ A Fáraó „*a népeken uralkodó*” Zsolt. 105,20 a legmagasabb

^{*6} Neith helyesebben Nit: „A mi eredeti aegyptusi jelentőségét illeti, őt tekintik Ra napisten édes anyjának, minek alapján benne látják a napkeltét megelőző hajnali pirkadásnak megtestesülését...Mint a napisten anyja alakilag összefoly a Meh urt nevű tehénnel és így lesz belőle «az a tehén a ki Ra istent a világra hozta»...A szövés-fonásnak is védője és ápolója, a ki a halandókat életökben felruházza, haló porukban pedig zöld arczával és zöld kezeivel (a halottas szerepnek külső velejárója) pártfogása alá veszi.” (Ókori Lexikon M-Pub Könyvtérképező Vállalat 1984. 161-162. o.) Neith, Ízisszel, Nebethettel és Szelkettel emellett a mumifikált halott belső részei felett is őrökdi. (Wikipedia – Neith)

körökhöz tartozó papságból adott feleséget Józsefnek (1 Móz. 41,45; 50). „József által Egyiptom királyának és főembereinek figyelme az igaz Istenre irányult és bár megmaradtak bálványimádásukban, de mégis megtanulták tisztelni Jahve imádójának a jellemében és életében megnyilvánuló életelveket.”³⁶ A 2014-es év elején a dél-egyiptomi Abüdoszban felfedezett eddig ismeretlen Fáraó Szenebkaj a kutatók szerint Kr. e. 1650 körül élt. Ez az időszak József korának felel meg. Szenebkaj sírkamrájának falfestményei aránylag jó állapotban maradtak fenn. Az uralkodó nevét megtalálták egy – egy kártusban a szarkofágján és az egyik falfestményen, innen az is kiderült, hogy Szenebkaj Ré/Rá gyermeke volt. Egy másik freskón pedig Neith, Nuttal (égistennő) együtt szerepel.³⁷ A négy helyiségből álló sírban megjelenik még Izisz, Nephüsz és Szelket képe is.³⁸ A kutatók a töredékesen fennmaradt torinoi királylistából úgy vélik, hogy Szenebkaj egy eddig ismeretlen abüdoszi dinasztia egyik tagja lehetett.³⁹ Abüdosz Osiris (görög névalak, egyiptomi Usir) kultuszának városa volt. Valószínű, hogy Osiris neve lehető fel Ré nevével együtt a megtalált uralkodó trónnevében is (User-ib-Ré; Weser-ib-Ré; Woser-ib-Ré).⁴⁰ (Osiris egyiptomi Us iri, Us ra, User; a. m. a szemfény ereje)⁴¹ „Avarisz gazdagsága a kereskedelemről származott, de nemcsak a Palesztinával és a levantei térséggel tartottak fenn kereskedelmi kapcsolatot, hanem a későbbi időszakban Ciprussal is. Bár a hükszósok által behozott áruféleségek listája (harci kocsik és lovak, hajók, cédrus, arany, lazúrkö, ezüst, türkiz, bronz, számtalan fejsze, olaj, füstölő, zsír és méz) megtalálható a Kamosze-sztélén, arról sajnálatosan kevés adat áll rendelkezésünkre, hogy mit adtak a hükszósok azokért cserébe.”⁴² „A knösszosi palotában...találtak egy alabástrom edényfedeleket, amelyen Khiannak, Egyiptom egyik legfontosabb hükszós uralkodójának neve szerepel.”⁴³ A hükszósok Babilonnal is kereskedtek, erre utal egy Avariszból előkerült babiloni ékirásos tábla töredék és babiloni pecsétek.⁴⁴ Egyes kutatók szerint a hükszósok északi támaszpontja a Szíriában elhelyezkedő Halpa (Aleppó) lehetett.⁴⁵ „Másképpen viszont a hettita királyok hadjáratai kétségtelenül megkönnyítették a XVII. és a XVIII. egyiptomi dinasztia fáraóinak, hogy a hükszósokat végleg kiűzzék a Nílus völgyéből. Mursilis halpai hadjáratáról egy hettita forrás a következő rövid szavakkal számol be: „Haddal ment Halpa ellen, Halpát feldúlta, és Halpából foglyokat és zsákmányt hozott Hattusasba.” Halpa bevétele i.e. 1600 körül történhetett.”⁴⁶ (A hettita kronológiát ma a kutatók még meglehetősen bizonytalanak tekintik.) A kutatók feltételezik, hogy 2 hükszós király „Hian és Apepi (görög alakjuk Iannas és Apóphis) – terjesztette ki hatalmát valószínűleg Egyiptom déli részére is. Ott ugyanis pecséteket és köveket találtak, amelyeknek nevük szerepel: a köveket Thébaitól körülbelül 100 km-re délre találták meg. Nem tudjuk, hogy a hódítók eltávolították-e a déli dinasztia, vagy az ő fennhatóságuk alatt továbbra is hatalmon maradt. Bármint volt is, a hükszós uralom végnapjaiban Thébaiban királyok uralkodtak, akiket a XVII. dinasztia szokás sorolni.”⁴⁷

„Érdekes a hasonlóság Ábrahám egykori egyiptomi élménye és leszármazottainak évszázadokkal későbbi tapasztalatai között. Mindkét alkalommal éhínség kényszerítette őket Egyiptomba és mindkét esetben ott telepedtek le. Érdeklükben Isten büntető ítéletei sújtották a népet, akiket félelem szállt meg emiatt, és miután a pogányok ajándékaival meggazdagodtak, nagy vagyonnal vonultak ki Egyiptomból.”⁴⁸ „Nem lehet szem elől téveszteni a szándékos párhuzamot Ábrám Egyiptomba vándorlása és a nemzet későbbi egyiptomi szolgálai állapota között. A motívumok feltűnően hasonlóak: éhínség a földön (12:10; 47:13), le kell menni Egyiptomba és ott kell tartózkodni (12:10; 47:27), kísérlet a férfiak vagy fiúk megölésére és a nők vagy lányok megmentésére (12:12; 2Móz 1:22), a csapások Egyiptomon (1Móz 12:17; 2Móz 7:14-11:10), az egyiptomiak kifosztása (1Móz 12:16; 2Móz 12:35-36), a szabadulás (1Móz 12:19; 2Móz 15) és az út a Negev-sivatagba (1Móz 13:1; 4Móz 13:17, 22). Azt a nagy szabadulást a rabszolgaságból, amit Izráel megtapasztalt, valójában már átélte őseiben, ami valószínűleg a vigasz forrását jelentette, és bátorítást a népnek. Isten többet tett, mint csupán

megigérte a szabadulást a jövő nemzedéknek: Abrám szabadulásában előre „eljátszotta” az ő szabadulásukat.”⁴⁹

Kr. e. 1661-ben költözött Jákób és családja Egyiptomba. (1791-ben született Jákób és 147 évet élt, ebből 17-et élete végén Egyiptomban (1 Móz. 47,28). Kr. e. 1644-ben halt meg.) József 17 évesen örizte a juhokat (1 Móz. 37,2). 30 éves korában állt a Fáraó előtt, ekkor kapta a *Cafenát – Pahneákh 'a Világ Megmentője* ⁵⁰nevet is (1 Móz. 41,45-46). Majd „*Eltele a bőség 7 esztendeje...*” 1 Móz. 41,53 és elkezdődtek a szükös esztendőök. József az éhség 2. évében ismertette meg magát testvéreivel és ekkor hívta Jákóbot Egyiptomba (1 Móz. 45,6;11). Jákób a Fáraó előtt állt 130 éves korában (1 Móz. 47,9). József tehát 39 éves volt, amikor atyjával újból találkozott. Jákób pedig 130 éves volt ekkor. Eszerint Jákób 91 éves korában született József. Jákób „*vén korában nemzette*” 1 Móz. 37,3 Józsefet. József Kr. e. 1683-ban került Egyiptomba, itt Kr. e. 1670-ben lett kormányzó (30 évesen) és legalább 26 évig hivatalban maradt magas méltóságban⁵¹ (1 Móz. 50 fej.). József 110 éves korában halt meg (1 Móz. 50,26) Kr. e. 1590-ben. Jákób és családja Egyiptomba való letelepedésétől Kr. e. 1661-től az Egyiptomból való kivonulásig Kr. e. 1446/45-ig, **215** év telt el. A Szentírás említ 400 (1 Móz. 15,13-18; Csel. 7,6) illetve pontosabban 430 éves egyiptomi tartózkodást (2 Móz. 12,40-41; Gal. 3,17). A 430 éves időszakban benne van Ábrahám egyiptomi tartózkodása is. Kr. e. 1876-1446-ig, pontosan 430 év. Ennyi idő volt Izrael szolgálása a honfoglalás előtt. Ezt nem mind Egyiptomban töltötte, de többnyire egyiptomi fennhatóság alatt. A Septuagintában (LXX) 2 Móz. 12,40 így szerepel: „*Izrael fiainak lakozása pedig Egyiptom és Kánaán földjén négyszázharminc esztendő.*” A zsidó hagyomány szerint: „*A héberek Xanthikos hónapban hagyták el Egyiptomot, holdtölte idején, a tizenötödik napon, 430 évvel azután, hogy atyánk, Abrám Kánaánba érkezett, ami után 215 esztendővel, Jákob Egyiptomba vonult.*”⁵²

A 400 év kezdetét a Szentírás Ábrahám szövetségkötésétől számolja. Miután Ábrahám leverte a szövetséges északi királyokat és kiszabadította Lótót, rokonát kezükből, szövetséget kötött az Úrral (1 Móz. 15,1). Ez a szövetségkötés még az előtt történt meg mielőtt Szárai az Ábrahám felesége hozzá adta volna Hágárt Ábrahámhoz. Szárai 10 éves kánaáni tartózkodás után adta feleségül Hágárt Ábrahámhoz (1 Móz. 16,3), vagyis Kr. e. 1866-ban (1876-10=1866). Ez előtt történt az északi királyok legyőzése (1 Móz. 15,1). Tehát kb. Kr. e. 1866-ban. A legyőzött elámi király 14 évvel korábban megszállta Kánaánt és adófizetőjévé tette (1 Móz. 14,5). (Az Elám-i fennhatóság Kánaánban kb. Kr.e. 1880-1866-ig tartott.) Amikor az Úr szövetséget kötött Ábrahámmal „*egy füstölgő kemence és egy égő fáklya jelképében mutatta meg Ábrahámnak népe jövőendő elnyomatását. Kijelentette, hogy kemény ítélettel látogatja meg az elnyomókat, népét pedig kivezeti nagy gazdagsággal. Izrael sokáig sínylődött Egyiptomban a szenvedések tüzeiben.*”⁵³ (Lásd 1 Móz. 15,13-18). Izrael egyiptomi szabadulása csak 400 év múlva teljesedett.

Idézetek jegyzéke

-
- ¹ Forrás: A hüszoszok (PDF); http://blog.bibleplaces.com/2009_05_01_archive.html
- ² Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 208. o.
- ³ I. A. Kriveljov: Ásatások a „Bibliai” országokban Kossuth Könyvkiadó 1969. 51/66. o.
- ⁴ Bibliai nevek és fogalmak – virtuális Abisái; Arcanum
- ⁵ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 122. o.
- ⁶ Magyar Katolikus Lexikon – Izrael fiai Egyiptomban <http://lexikon.katolikus.hu/>
- ⁷ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 179. o.
- ⁸ Britannica Hungarica 176. o.
- ⁹ Britannica Hungarica 177. o.
- ¹⁰ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 175. o.
- ¹¹ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 174. o.
- ¹² Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 175. o.
- ¹³ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 176. o.
- ¹⁴ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 179. o.
- ¹⁵ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 181. o.
- ¹⁶ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 182. o.
- ¹⁷ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 182. o.
- ¹⁸ Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004. 27. o.
- ¹⁹ Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 271. o.
- ²⁰ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 176. o.
- ²¹ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 182. o.
- ²² E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 126. o.
- ²³ Grüll Tibor – Izrael és az egyiptomi fogság Hetek 2007. 11. 23. (XI/47)
- ²⁴ Az emberiség krónikája Officina Nova 40. o.
- ²⁵ Rosalie David: Élet az ókori Egyiptomban Gold Book 2003. 127. o.
- ²⁶ Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 268. o.
- ²⁷ Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 187. o.
- ²⁸ Rosalie David: Élet az ókori Egyiptomban Gold Book 100. o.
Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 206. o.
- ²⁹ Rosalie David: Élet az ókori Egyiptomban Gold Book 100. o.
Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 208. o. (Africanus)
- ³⁰ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 348. o.
- ³¹ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 218. o.
- ³² Bibliai nevek és fogalmak – virtuális Potifár/Potifera
- ³³ Bibliai nevek és fogalmak – virtuális Aszenát
- ³⁴ Bibliai nevek és fogalmak – virtuális On
- ³⁵ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 239. o.
- ³⁶ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 225. o.
- ³⁷ Szenzációs felfedezés: ismeretlen fáraó sírját találták meg Egyiptomban HVG.HU 2014.január 15.; Így zajlott az elfelejtett fáraó sírjának feltárása – mult-kor.hu 2014. január 22.
- ³⁸ Wikipedia: Seneb Kay (angol); Titokzatos dinasztiaőről árulkodik egy új fáraósír 2014.01.23. origo.hu
- ³⁹ Titokzatos dinasztiaőről árulkodik egy új fáraósír 2014.01.23. origo.hu
- ⁴⁰ Wikipedia: Senebkay (német)
- ⁴¹ Ókori Lexikon M-Pub Könyvértékesítő Vállalat Bp. 1985. 307. o.
- ⁴² Ian Shaw: Az ókori Egyiptom története Gold Book 211. o.
- ⁴³ Sinclair Hood: A Minószi Kréta Gondolat Bp. 1983. 55. o.

-
- ⁴⁴ Babilonnal kereskedtek a hűkszoszok 2009. nov. 2. MTI mult-kor.hu
Meglepő felfedezést tettek az egyiptomi palota feltárói -168 Óra Online 2009. május 26.
Babiloni pecsétnyomó került elő – 168 Óra Online 2009. november 23.
- ⁴⁵ Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 361. o.
- ⁴⁶ Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 361. o.
- ⁴⁷ Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 279-280. o.
- ⁴⁸ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 126. o.
- ⁴⁹ KIA kommentár – virtuális Mózes első könyve Allen P. Ross Az egyiptomi tartózkodás 12:10-20
- ⁵⁰ Bibliai nevek és fogalmak – Cafenát-Paneáh (virtuális)
- ⁵¹ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 239. o.
- ⁵² Josephus Flavius: A ZSIDÓK TÖRTÉNETE Európa Könyvkiadó 1980. 53. o.
- ⁵³ E. G. White: Pátriárkák és próféták Bibliaiskolák Közössége (első kiadás) 275. o.